

KOVÁCS VILMOS

URÁLI NÉPEK ÉS A HONFOGLALÓ KONGLOMERÁTUM

Izgalmas visszhangja támadt az *Uráli népek* c. tanulmánygyűjteménynek, pedig szerkesztői nem is annyira belső használatra szánták, mint inkább a külföldi szakemberek és érdeklődő olvasók tájékoztatására arról, hogy mi is a szaktudományok mai álláspontja a finnugor népek – ezen belül hangsúlyosan a magyarság – kialakulásáról. Nyilván ezzel a finnugor kongresszus alkalmához igazított szándékkal magyarázható az a sajnálatos tény, hogy a kötetben nem kaptak kellő hangsúlyt az ősmagyarság kialakulásának nyitott és vitatott kérdései, amelyek pedig bizonyosan még érdekesebbé, főleg hitelesebbé tették volna a kötetet. Igaz viszont, hogy éppen e hiányosság vált visszhangjának fő forrásává, jelezve a meglevő, de fel sem vetett, vagy éppenszak érintett problémák iránti rendkívüli érdeklődést.

Mit mond a könyv? A tájékozott hazai olvasó számára semmi újat. Nyelvtörténeti keretben foglal össze és világít meg többfelől egy ma már iskolás tétel: i. e. 5-6000 évvel az Urál vidékén (ki tudja, a hegység melyik oldalán?) megjelenik (ki tudja, honnan?) egy feltehetően egységes nyelvet beszélő etno-kulturális közösség, a feltételesen urálinak nevezett „ősnép”, amely i. e. mintegy 4000 évvel két ágra szakadt: a szamojédra és a finnugorra, majd 2000 év elteltével a finnugor ág is felbomlott, kivált belőle az ugor-ság, amely i. e. 700 vagy 500 évvel szintén felbomlott obi-ugorokra (a vogulok és osztjákok elődeire) és ősmagyarokra. Ekkor kezdődött a magyarság külön élete, amelyben számos idegen hatás érte ugyan, ennek ellenére szókincsének magva és nyelvének szerkezete lényegében megőrizte eredeti finnugor jellegét.

Ehhez az egyértelműen nyelvtörténet-centrikus eredet-konstrukcióhoz igyekszik illeszkedni több-kevesebb sikerrel és fenntartással a kötet többi tanulmányírója is: az antropológus, a régész, a néprajzkutató. És ebből a gyakran kínos-kényszerű illeszkedésből rajzanak elő a problémák.

„Az olvasó... akarva-akaratlan azzal a csalóka tudattal teszi le a könyvet, hogy most már ismeri magyarságtudományunk őstörténetének jelen állását, holott csak a 'finnugor ág' történetét ismerte meg” – írja a kötetről László Gyula (*Új Írás*, 1976, 10. sz.).

A szakember sommás ítélete ez mindarról, amit őstörténeti kérdésekben a kötet mond vagy sugall. Mondja és sugalmazza pedig azt a „csalóka tudatot”, hogy az egész magyarság őstörténetét tárgyalja, holott csak a ma-

gyarság finnugor ágának a történetét adja elő. De hallgassuk tovább László Gyulát: „Hallatlanul érdekes Kodolányi dolgozatának olvasása a szempontból, hogy a magyar régiségben és néprajzban úgyszólván semmi kapcsolatot nem találunk a halász-vadász életet élő, nyelvben rokon népekkel. Többször is szót ejtettem már arról, hogy csalóka dolog e népek néprajzában, vagy temetkezési szokásaiban párhuzamokat keresnünk például a honfoglalókhöz, hiszen – még abban az esetben is, *ha a messze régiségben egy nép lettünk volna, amit nem hiszek* (kiemelés tőlem – K. V.) – legalább kétezer év választja el szomszédságunkat!”

Magyarán: László Gyula nem hisz abban, hogy honfoglaló eleink és halász-vadász életet élő nyelvrokonaink valamikor egy nép voltak, vagyis az előbbi idézettel pontosítva a kérdést: László Gyula a magyarságnak csakis a finnugor ágát tartja említett nyelvrokonainkhoz köthetőnek. De ugyanezt a gondolatát kifejezi más szemszögből is: „Egyébként Lipták professzor is közli Karin Mark térképét, amelyből azt a meglepő eredményt olvashatjuk le, hogy a magyar nép úgyszólván semmiben sem hasonlít azokhoz a népekhez, amelyeknek nyelve legközelebb áll hozzá; az embertan soha nem mutathatott volna ki rokonságot az obi-ugorok és a magyarok közt, csak a nyelvtudomány sugallatára terjesztette ki erre felé érdeklődését!”

Érdekes, hogy ugyanazt írja a könyv kapcsán a „kívülálló” Cseres Tibor is: „...a nép, amely mi vagyunk s kétségkívül magyarul beszél, testileg, fizikumában csak kisebbik hányadában rokona az Urálon túli ugoroknak, legközelebbi nyelvrokonainknak”, sőt, felrója a nyelvészeknek: „Egyetlen tekintetben azonban meg sem kísérlik a kutatást, s ez a nyelvváltások, nyelvcserék problémája” (*És*, 1976, 12. sz.).

Cseres Tibor írására reagál az *És* 15. számában Kálmán Béla. *Nyelvcseré?* c. írásában a szerző elismeri, hogy Cseres olyan kérdéseket vet fel, „amelyekre a szaktudományok mai állása alapján nem, vagy csak részben tudunk felelni”, majd anélkül, hogy állást foglalna az ősmagyarság zömének nyelvcseréje kérdésében, hangsúlyozza a nyelvrokonság és az embertani rokonság különvalóságát, az egy nyelvcsaládhoz tartozó népek embertani sokféleségét, és megpróbálja érzékeltetni azokat a körülményeket és törvényszerűségeket, amelyek egy-egy népet nyelvcserére kényszerítenek.

Nehéz lenne elősorolni azokat a kérdőjeleket, amelyek mai magyar eredetkonstrukciónkat feszegetik, azt viszont nem nehéz észrevenni – s ez a szóban forgó könyv kapcsán felmerült kételyekből is kiviláglik –, hogy a nyelvcseré régi keletű feltevése, miszerint honfoglaló eleinknek csak egy része volt finnugor eredetű, a másik pedig talán török, amely nyelvben elmagyarosodott, ma is úgy vetődik fel, mint az őstörténetünk megoldatlanságából fakadó kiütkeresés egyféle alternatívája. Mert miről is van szó?

A 820-as években a Fekete-tenger északi partvidékén, majd 985-ben a Kárpát-medencében az ismeretlenség homályából megjelenik egy nép, s rövid néhány éven belül csapásai alatt olyan erős és lazább államképződmények omlanak össze és tűnnek el nyomtalanul, mint a Morva Birodalom, a Dnántúlon Braszlav dux frank hűbéri tartománya, a Duna–Tisza közén és Erdélyben pedig a Bizánc érdekkörébe tartozó bolgár gyarmat. Az új foglalók erős államot hoznak létre, amely száz év múlva már királyság, s a szomszédos hatalmak egyértelműen úgy tekintenek rá, mint a hunok (szkíták) és avarok jogutódjára, mégpedig a származási és politikai azonosítás alapján.

A népnek tucatnyi neve van: a korabeli mohamedán írónál baskir vagy nagyobbik baskir és madzsghariya (különböző csoportjainak szállásterületét a volgai Bolgárországban, ill. szomszédságában, a Kaukázusban, a Dnyeper–Don vidékén, majd a Kárpát-medencében jelzik), a bizánciaknál turk, hun, ugor, szarmata és szavart-aszfal, az orosz évkönyvekben fehér és fekete ugor, más szlávoknál egyöntetűen ugor, nyugaton ungar, hun, avar vagy új avar (a XI. század elején még Fehér és Fekete Magyarország), a frankoknál Hongre, vagyis „emberevő óriás”, saját gesztáinkban és krónikáinkban szkíta, Hetumoger (Hétmagyar), Dentumoger (?) és „a nép nyelvén magyarok vagy hunok”.

Egyes történészek már rég észrevették, hogy e soknevűség mögött a nép vegyes etnikai összetétele rejtőzhet, amit a honfoglaló konglomerátum tarka embertani képe, többgyökerű anyagi és szellemi műveltsége is igazolni látszik, a nép egyöntetű finnugor nyelviségének látszólagos bizonyosságával szemben azonban nem voltak és ma sincsenek meggyőző érvek.

Ezért is indokolt, hogy egy pillantást vessünk a csalhatatlannak hitt, őstörténet-kutatásunkat is erősen befolyásoló és tájoló nyelvi bázisra.

1. NYELVÜNK ÉS NYELVI EREDEZTETÉSÜNK PROBLÉMÁI

Tisztán kell látnunk, hogy a magyarság finnugor eredetének tétele elfogadhatatlan meghatározás. Bizonyos ugyanis, hogy honfoglaló eleink ugor rétegének *szajáni* összetevője, úgyszintén a *turanid*, *pamiri*, *armenoid* és egyéb *europid* rasszokhoz tartozó rétegei nem finnugor eredetűek. Vagyis a magyar–finnugor nyelvrokonság alapján – mégha ez a rokonság lényegesen egyértelműbb volna is – nem beszélhetünk az *egész* magyarság finnugor eredetéről. A finnugorsághoz csakis és kizárólag a honfoglalók már önmagában is *kevert etnikumú ugor rétege* köthető, de ez is csupán nyelvileg, és csak akkor, ha tisztázzuk a magyar–finnugor nyelvrokonság fokát, s az eredmény minden más rokonságot meghalad, ill. kizár.

Nyelvrokonságunk vizsgálatánál két alapkérdésre kell választ keresnünk. Az egyik: rokontalan külön nyelvcsalád-e az uráli alapnyelv, amint azt nyelvészeink hiszik, vagy genetikai rokonságban áll más nyelvcsaládokkal, közte – az indoiránin keresztül – az indoeurópaival, ahogyan azt számos külföldi nyelvtudós állítja (pl. N. Anderson, F. Koppen, Vilkund, Lönrot, Jacobsohn, Donner, J. Grimm, L. Diefenbach, H. Sweet, B. Collinder), ill. ősnyelvi, ún. nostratic-rokonság van az uráli és az indoeurópai, sémi-hami, kartvel, altaji, dravida származék-nyelvcsaládok között, amint azt H. Pedersen, D. Sinor, B. Dolgopolszkij, M. Illics-Szvitics munkái is bizonyítják.

Erre a kérdésre ma még nem tudunk igennel vagy nemmel válaszolni, az ilyen irányú hazai kutatómunka hiányát azonban nagyon is érzékeljük, valamint azt is, hogy nyelvi eredeztetésünknek már a legelején egy számos ismeretlen tényezőt takaró, feloldatlan kérdőjel áll.

A második alapkérdés: milyen mérvű a magyar nyelv finnugor rokonsága, vagyis milyen rokonsági fokot mutat az olyan ködös fogalmak mennyiségi meghatározása, mint a magyar nyelv szókészletének finnugor eredetű „magva”, rendszerének „lényegében” megőrzött finnugor „jellege”. És ez az, ami most közelebből érdekel bennünket.

A nyelvrokonság legfőbb ismérve az alapnyelvi szókészlet és nyelvtani eszközök tömeges egyezése, valamint a hangtani változások azonos tendenciája. Vizsgálódásaink során a két utóbbival nem foglalkozhatunk, egyrészt azért, mert tárgyalásuk rendkívül bonyolult, másrészt pedig, mivel a magyar nyelv nyelvtani eszközeit és hangtani változásainak törvényszerűségeit soha senki más, nem finnugor nyelvekkel össze nem hasonlította, ezért csupán egyetlen ilyen egyezés szabatos bizonyítása oldalakat venne igénybe. Marad tehát az alapnyelvi eredetű tőszókészlet.

Ha az ősmagyar tőszókészletet az eredet szempontjából vizsgáljuk, akkor a Papp Ferenc kimutatásából vett adatok ilyen számszerű képet mutatnak: finnugor 614 (34%), török 279 (15,4%), egyéb (zömmel iráni) 25 (1,4%), ismeretlen és bizonytalan eredetű 889 (49,2%). Megjegyzem, hogy Björn Collinder uráli szótára jóval kevesebb kétségtelenül finnugor eredetű tőszót tartalmaz, s így az arányok is megváltoztak, maradjunk mégis az előbbi kimutatásnál.

Mit mond számunkra ez a szóstatisztika? Mindenekelőtt azt, hogy *az ősmagyar tőszókészletnek legfeljebb az egyharmada finnugor eredetű, a kétharmada idegen*. De egyúttal mondja azt is, hogy *az ősmagyar tőszókészletnek legalább a fele ismeretlen eredetű*. Arról pedig, hogy milyen forrásból került nyelvünkbe ez a hatalmas ismeretlen eredetű szórtege, nyelvészeinknek még csak elképzelésük sincs, hacsak nem vesszük komolyan azt a tarthatatlan axiómát, hogy ismeretlen szavainkat a vándorló magyarság vette át valamely, azóta már kihalt nép vagy népek nyelvéből. A nyelvi

forrás elhaláloztatása persze igen kényelmes megoldás, hiszen kihalt népek ismeretlen nyelvét hogyan is kutathatnánk? Ám velejéig hamis ez az axióma márcsak azért is, mivel a magyarság valamennyi számba jöhető vándorútján nincsenek olyan kihalt népek, amelyek nyelvét ne ismernénk, vagy meg ne ismerhetnénk. Az igazság ezzel szemben az, hogy nálunk egyáltalán nem folyik ilyen kutatómunka. És még valami.

Ha az olyan romantikus számjátékok helyett, hogy ti. nagy íróink hány finnugor eredetű szót használtak műveikben: 90 vagy csak 75 százalékot, nyelvészeink vették volna a fáradságot, és ismeretlen eredetű szórétegünket fogalomkörönként megvizsgálták volna, akkor döbbenetes kép tárulna elénk: mindaz, ami a honfoglaló magyar társadalom legfőbb jellemzőit megadta, éppen ismeretlen eredetű szórétegünkben rejlik!

Kézenfekvő a kérdés: hihető-e, hogy nyelvünk finnugor eredetű egyharmad része volt a befogadó, a konszolidáló, a háromnegyede pedig a jövevény, a befogadott, a maga óriási kulturális túlsúlyával? Vagy volt-e egyáltalán ilyen befogadó–jövevény viszony? Nem ésszerűbb és indokoltabb-e arra gondolnunk, hogy *az ősmagyar nyelv olyan ötvözet, amelynek tőszórétegei mögött különböző etno-kulturális csoportok állnak, s ezek keveredéséből ötvöződött az ősmagyar nyelv.*

Nem véletlen, hogy e három alaprétegű – finnugor, török és ismeretlen összetevőkből álló – nyelvi ötvözet ugyanazt a képet mutatja, mint a honfoglaló társadalom kevert embertani jellege s többgyökerű anyagi és szellemi kultúrája, vagyis a néppé válás többi fontos tényezője. Nyilvánvaló, hogy e kérdőjelekkel terhelt nyelv rétegei külön-külön alkalmatlanok az egész nyelv rokonítására, méginkább az egész honfoglaló konglomerátum finnugor eredeztetésére. Emellett világos, hogy amíg e csalhatatlannak hitt nyelvi bázis összetevőit, az összetevők egymáshoz való viszonyát, embertani és kulturális hovatartozását nem tisztázzuk, addig őstörténetünk nem több ingatag hipotézis-rendszerrel. Vagy ahogyan László Gyula írja az *Uráli népek* c. könyv sugalmazta őstörténeti képről: „Messze vagyunk még attól, hogy népünk történetét ilyen összefonódottan tudjuk ábrázolni...”

Meggyőződésem, hogy e felpanaszolt messzeségért főként nyelvünk ismeretlen eredetű szórétege felelős, ill. mindaz, amit ez az ismeretlenség rejt. E nyelvi ismeretlenségnek azonban azonosnak kell lennie azzal, ami hagyományainkban és napjaink kutatómunkájában az *iráni* népek felé mutat. Viszont törökös eltájoltságnak és a kutatás zsákutcájának kell tekintenünk azokat a törekvéseket, amelyek a mindig kéznél levő török elemekkel helyettesítenek be mindent, ami őstörténetünkben voltaképpen ismeretlen.

Török szavaink fogalmi vizsgálata egyértelműen olyan török, vagy inkább hajdanvolt török forrást mutat, amelynek már nem voltak saját szavai

sem a nomád-félnomád társadalmakban íziglen számontartott származás és rokonság, sem pedig a még fontosabb harcászati fogalmaira, csupán az ekés földművelésre és a nagyállattartásra. Ez pedig azt jelenti, hogy a török szavainkat kölcsönző néprésznek nem volt sem társadalmi-politikai, sem katonai hatalma, s olyan régi keletű alávetettségben élt valamely más nép kötelékében, mint amilyenről a kínaiak is tudósítanak, hogy ti. a türk törzsszövetség bukása után az Iszig-köl és Csu vidéki vuszunok-ászok török alattvalóikkal műveltetik földjeiket. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen török néprész nem lehetett a magyarság politikai és katonai megszervezője, amint azt feltételezik. Emellett törzs-, személy- és méltóságneveink török származtatása is rendre téves és tarthatatlan etimológiákra épül.

Szabatosan bizonyítható, hogy a honfoglaló konglomerátum három, egymástól jól megkülönböztethető csoportosulásból állt: egy finnugor eredetű törzscsoportból; egy hvarezmi eredetű alán–besenyő keveréknépből; a szaltovo-majacki kultúra népéből, amelyet izmaelita volta miatt Anonymus és Nikon orosz krónikás egyaránt kumánnak nevez, krónikáink pedig hvarezminak mondanak; a kaukázusi alán eredetű kavarok három törzsből, amely Etelközben a honfoglaló konglomerátum élére állt.

2. A HONFOGLALÓ KONGLOMERÁTUM FINNUGOR CSOPORTJA

Minden jel arra mutat, hogy az elő-uráli közösség i. e. 6-7000 évvel egy olyan nostratic-csoportból vált ki, amely az utolsó jégkorszak idején alakult különböző ősnépek mintegy 20 000 éves együttélése következtében, a Kaukázus–Kárpátok–Pireneusok vonalától délre, ahová a jégtakaró, a hideg és a pusztító lösz szorította le az embert és általában az élővilágot. Igen valószínű, hogy itt kerültek az alapvetően europid jellegű népségbe a lappok és a szamojédok elődei, s talán az ún. uráli rassz szajáni komponense is. Bizonyosnak látszik, hogy egy ilyen nostratic-csoport nyelvi állapotára vezethetők vissza azok a tömeges szóképzleti és grammatikai egyezések, amelyek alapján az urálit más nyelvcsaládokkal rokonítják, s amely rokonság az uráli–indoeurópai viszonyában az indoiránin, ill. az iráni nyelvek északkeleti csoportján keresztül fogható meg. Tömeges nyelvi és egyéb egyezésekkel bizonyítható, hogy az uráli, majd finnugor közösség a nostratic-rokonságon túlmenően is igen szoros kapcsolatban állt a szomszédos szkíta törzsekkel, ezenkívül mind az ugarság, mind a volgai finnség erősen keveredett azokkal a törzsekkel, amelyeket a görög írók tanúsága szerint a szkíták telepítettek át Mezopotámia vidékéről a Kaukázus–Volga–Don térségbe. A görög források egybehangzó tanúsága szerint e telepések *médek* voltak, akiket új lakhelyükön *szauromatáknak* vagy *szarmatáknak* neveztek. Az áttelepítés idején

azonban – az i. e. VII–VI. században – a hat méd törzs közül még csupán egy volt iráni nyelvű, a többi saját, nem iráni törzsi nyelvét beszélte, a törzsek közötti összekötő nyelv pedig az arameus volt, telítve még sumerizmusokkal. A telepeseeknek ez a szkíta alapokon csak lassan konszolidálódó nyelvi állapota a magyar nyelv mintegy 150 valóban ismeretlen eredetű szavának a forrása, s a minden rendű-rangú sumér–magyar rokonítás alapja. Nem véletlen, hogy a telepítés időpontja egybeesik a magyarságnak az ugarságból való kiválása és az ún. ananyinói kultúra keletkezésének időpontjával. A magyarság, a két ugor nép és a volgai finnek ezenkívül is beletartoztak abba a hatalmas *Aorsz* (ász-alán) törzsszövetségbe, amely az i. e. III. századtól uralta a Szirdarjától a Don és a Kaukázus vonaláig húzódó térséget, s amelyben az i.sz. I. századának 30-as éveiben az alán csoportok vették át a hatalmat.

A finnugorság és az iráni népek együttélésének, összefonódottságának számos bizonyítéka van. Nyilván ennek az összefonódottságnak az alapján beszélhet Veres P. Tibor az ugorok és szarmaták 1000 éves együttéléséről, antropológiai és kulturális keveredéséről és nyelvsvövetségéről. S ezért állapíthatja meg Fodor István, hogy az ugarság első tanítómesterei a földművelésben és állattenyésztésben a szarmaták voltak, s hogy az ősmagyarság műveltségét nem tudjuk elkülöníteni a szarmata kultúrától. Az összefonódottságnak azonban más olyan nyomai is vannak, amelyekről a magyar kutatás nem tud.

(Folytatjuk)

